

A4.1_202304 Studii de caz privind dezvoltarea de abilități emoționale, consilierea socială/ vocațională a preșcolărilor/ elevilor din grupul țintă, pe categorii de vârstă și nevoi de servicii psiho-sociale, în vederea acordării de suport emoțional/ psihologic pe durata implementării proiectului și pe perioada sa de sustenabilitate

STUDIU DE CAZ

ȘCOALA ȘI FAMILIA - FACTORI CARE INFLUENȚEAZĂ DEZVOLTAREA AFECTIVĂ, EMOȚIONALĂ A COPIILOR

Emoțiile își fac apariția în viața copilului încă din primul an de viață.

Deși au o formă vagă, confuză, imprecis determinate, ele cuprind întreaga scenă psihică a acestuia.

Ne referim aici atât la stările **plăcute, pozitive** (plăcerea - la 2 luni; râsul - la 6 luni; bucuria - 8 luni), cât și la cele **neplăcute, negative** (reacțiile de suferință, care apar la 3 săptămâni; frica, anxietatea, furia și agresivitatea – 5 luni).

Aceste stări afective sunt determinate de satisfacerea sau nesatisfacerea trebuințelor copilului, de apariția neașteptată a unor stimuli.

Am observat că, multe dintre ele sunt învățate prin **condiționare, imitație** sau **inducție**.

Stările afective, emoțiile au o mare valoare pentru viața și existența copilului. Ele ajută copilul să fie în contact cu nevoile sale mentale sau emoționale. Dezvoltarea emoțională vizează îndeosebi capacitatea copilului de a-și percepe și exprima emoțiile, de a înțelege și a răspunde emoțiilor celorlalți.

În perioada antepreșcolară, se pun importante probleme de **orientare și controlare a conduitei copiilor** de către părinți, dar și a conduitei părinților de ei înșiși. În perioada preșcolărității viața afectivă se îmbogățește cantitativ și calitativ. Datorită imitației, expresiile și conduitele emoționale se diversifică, se îmbogățesc, devin mult mai coerente și adaptate situațiilor. În această perioadă are loc **trecerea de la emoții la sentimente**, ca stări afective stabile și generalizate (sentimente morale, precum rușinea, mulțumirea și prietenia; sentimente intelectuale și estetice).

În perioada școlarității mici aceste emoții și sentimente se dezvoltă considerabil. Odată cu debutul vieții de școlar, este necesară acționarea părinților și a dascălilor în direcția cultivării capacității de stăpânire a manifestărilor emoționale primare, explozive ale copilului. Trebuie rezolvate cazurile de întârziere sau de deviere afectivă, manifestările răutăcioase, insensibilitatea afectivă a unora, lipsa participării afective a altora. În această situație este momentul aducerii în atenție a conceptului de **educație emoțională**, care se corelează cu ușurință de cel de **inteligență emoțională**.

Ce este inteligența emoțională?

Inteligența emoțională este un alt mod de a fi inteligent - inteligența inimii.

Înseamnă: - să cunoști emoțiile, să le recunoști;

- să poți să te pui în pielea celuilalt;
- să știi să iei decizii;
- să-ți asumi responsabilitatea pentru ceea ce faci;
- să fii motivat;
- să știi să comunici cu ceilalți pentru a avea relații armonioase.

1. FAMILIA

Marele pedagog, Pestalozzi, spunea: *Orice sistem de educație care nu are la bază relații armonioase de familie, va duce la decăderea omului.*

Prof.Dr. Evangelos Theodoros declară: *Primul și principalul factor al formării și al educației copilului, ca și al oricărei alte educații, este familia....Trăirile familiale vor rămâne neșterse în mintea copilului și îl vor însoți toată viața.*

Din aceste citate, și nu numai, concluzionăm că cel mai important factor în educația copilului îl are familia. Ne referim aici la educație atât ca și concept general, cât și la dimensiunile ei: educația intelectuală, educația morală, educația estetică, educația profesională...educația emoțională.

Familia, viața de familie este prima școală a emoțiilor. Aici, copilul învață să recunoască propriile emoții, cât și reacțiile celorlalți la aceste emoții; învață să gândească aceste emoții și cum să aleagă reacțiile potrivite; învață cum să citească și cum să exprime speranțele și temerile.

Mediul propice al unei familii în care copilul primește o „bună” educație emoțională este familia model.

Cum văd copiii familia model?... *Dăruim unii altora,*

Nu-i jignim pe alții,

Ne pasă de alții,

Ne ascultăm unii pe alții,

Îi respectăm pe ceilalți și punctele lor de vedere,

Suntem dornici să învățăm, să râdem, să ne dezvoltăm împreună, etc.

Un asemenea cămin este un paradis în care copilul se simte în siguranță, o sursă de afecțiune, de sprijin, de ajutor în rezolvarea problemelor și un loc în care domnește veselia. Unii înțelepți afirmă că pacea căminului este una dintre cele mai importante valori.

Am acordat o atenție deosebită tripticului: **Siguranță, Afectivitate, Activitate**, așa cum ne este indicat de către Dr. Andre Berge.

Siguranță - copilul va trebui să simtă nu numai o siguranță materială, ci mai ales una morală și psihologică. Vorbim de siguranța familială, de stabilitatea mediului, de simțământul că puterea și înțelepciunea părinților îi asigură această certitudine în fața oricărui pericol.

Afectivitate – copilul are nevoie de afecțiunea adevărată a părinților săi, nu de cea acaparatoare și înăbușitoare. Afecțiunea naturală a copilului va trebui să fie un refugiu adevărat pentru copil.

Activitatea – fiecare copil are nevoie de ocazii în care să își dezvolte activitatea – jocuri, hobby-uri etc. Este important ca în cele mai multe aceste activități să aibă alături familia.

Există bineînțeles și cazurile familiilor care nu asigură o dezvoltare emoțională corespunzătoare. Toate furtunile care se abat asupra mediului familial provoacă stricăciuni în dezvoltarea copilului. Lipsa de armonie a mediului familial, certurile și conflictele, lipsa părinților, climatul familial glacial și alte situații neplăcute influențează în mod decisiv viața copilului.

Am observat că în fiecare clasă se pot distinge două categorii de copii: cei care au un mediu familial fericit și cei care au probleme în familie.

Primii vin la școală ca să adauge în viața lor ceva în plus față de ceea ce le oferă familia.

Ei emit sloganul: *fericirea aduce mai multă fericire.*

Din păcate, există foarte mulți copii cu un mediu familial problematic. Pentru aceștia este valabil sloganul: *nefericirea aduce mai multă nefericire.*

2. EDUCATORUL

Educatorul este cheia succesului copilului la școală. Un educator vesel, bine pregătit și cu o iubire înnăscută pentru copii, se remarcă drept cel mai important factor de educație, după părinți.

Dezvoltarea emoțională a copilului este influențată și de calitatea relației sale cu educatorul. Acesta poate sprijini dezvoltarea sa emoțională astfel:

- Acceptă și remarcă emoțiile copilului;
- Oferă copilului un mediu sigur de exprimare a emoțiilor (evită ridiculizarea, critica, negarea sau minimalizarea emoțiilor copilului);
- Încurajează copilul să exprime emoțiile în cuvinte (*Observ că ești trist. S-a întâmplat ceva?*)
- Îi sprijină în recunoașterea emoțiilor celorlalți (să facă diferența dintre emoțiile lui și a altor colegi, ca urmare a unui comportament)
- Sprijină copilul să facă diferența dintre emoție și comportament (*Înțeleg că ești furios, însă a lovi este un comportament nepotrivit/nepermis*)
- Gestionează momentele în care copiii își manifestă emoțiile, îi învață pe aceștia să și le gestioneze;
- Oferă strategii de intervenție în rezolvarea unor situații problemă (prin exemplul personal, prin identificarea cu acuratețe a cauzelor emoțiilor, prin oferirea unor reacții cu mesaj de învățare).

3.MEDIUL - activitățile copilului (vizionarea TV, jocurile pe calculator)

În anii 60 televizorul era un simbol al bunăstării poporului, în anii 70 casetofonul, în anii 80, videoul, iar la începutul anilor 90, calculatorul personal.

El a fost adus de peste hotare și apoi era arătat solemn oaspeților, convingându-i că odată cu procurarea calculatorului, a televizorului, oamenii vor începe o viață nouă, fiindcă el deschide în fața noastră noi orizonturi.

S-a dovedit într-adevăr că televizorul, cât și calculatorul ușurează viața omului.

Prezentăm câteva beneficii:

- ✓ Poate fi considerat un furnizor, promotor de cultură;
- ✓ Este un mijloc de informare;
- ✓ Poate fi considerat o modalitate de divertisment;
- ✓ Oferă posibilitatea practicării unor hobby-uri precum: muzică, limbi străine etc.
- ✓ Permite relații de socializare... etc.

Aparent, aceste beneficii par să prezinte noile aparate tehnologice niște obiecte inofensive. Când devin ele o problemă? Răspunsul este simplu: când creează dependență.

Sociologul american, George Gerbner, face următoarea afirmație: „*Televizorul a ajuns un membru al familiei, monopolizând comunicarea.*”

Profesorul doctor Dafin Mureșanu, președintele Societății de Neurologie din România (SNR) și al Societății pentru Studiul Neuroprotecției și Neuroplesticității (SSNN), declară că folosirea excesivă a calculatorului și a telefonului mobil, fără un echilibru între activitățile fizice și mentale duce la instrumentalizarea oamenilor, deformarea creierului și amputarea afectivă a generațiilor viitoare...El a spus despre calculator că „este benefic până la un punct”, întrucât dezvoltă anumite capacități ale creierului, însă „copiii care folosesc calculatorul intensiv nu sunt mai deștepti, poate că sunt mai pricepuți, dar uneori este afectată partea emoțională.”

Care sunt efectele negative în ceea ce privește educația emoțională?

1. Scăderea „competenței emoționale” sau „maladia deficienței emoționale”

În cartea sa „Inteligența emoțională”, Daniel Goleman a strâns rezultatele a decenii de cercetări asupra inteligenței, ajungând la concluzia că avem tendința generală de a subestima importanța abilităților sociale și emoționale. În Statele Unite, acolo unde s-au efectuat cele mai multe cercetări, în medie copiii au înregistrat un nivel în scădere al abilităților emoționale în cazul a nu mai puțin de 40 de indicatori ai stării de bine emoționale și sociale. Aceste descoperiri sunt îngrijorătoare în condițiile în care Goleman

atestă că IQ-ul (coeficientul de inteligență) contribuie cu aproximativ 20% la succesul financiar și personal, restul de 80% depinde puternic de abilitățile socio-emoționale.

Care este cauza declinului acestor abilități, observat în ultimii ani peste tot în lume? Daniel Goleman răspunde astfel:

„Copiii își petrec tot mai mult timp lipiți de televizor sau în fața calculatorului, distanțându-se de alți copii sau de adulți. Iar cea mai mare parte a abilităților emoționale nu se învață de unul singur, ci prin interacțiunea cu alți copii și adulți. Din acest motiv, accentul care se pune pe computere mă îngrijorează, oricât de mult folos ne-ar aduce acestea. Mai mult timp petrecut în fața calculatorului și a televizorului înseamnă mai puțin timp petrecut împreună cu alți oameni.”

2. Izolarea

Un studiu făcut de dr. Tisseron asupra a 55.000 de copii care priveau la televizor între 71 și 108 minute pe zi a relevat că aceștia se depărtau de familie cu cât priveau mai mult la acesta. Această izolare produce: înstrăinare, răcire emoțională. Televizorul încurajează individualismul, egoismul, descurajând, în același timp, comunicarea, legătura afectivă între oameni. Prin televizor nu există interacțiunea cu o ființă vie, nu există adresarea personală, ci este un mijloc de comunicare în masă, care se adresează unei mase de oameni, nu unei persoane, iar copilul simte asta. Tragedia este că micuțul se îndepărtează totodată de lumea reală, pentru a se concentra asupra imaginilor televizate și nu se mai simt apropiați de familie.

3. Vătămarea creierului

Ariile prefrontale se află în zona din fața a lobilor frontali (a celor două emisfere cerebrale). Aici se află executivul creierului, locul de unde se organizează și se conduce nu numai procesul gândirii, ci și aproape toate procesele superioare, așa zisele funcții de control, cele privind învățarea, gândirea, planificarea comportamentului, motivația, atenția, controlul emoțional, organizarea, lectura, rezolvarea problemelor și multe altele. Toate acestea depind de buna funcționare a ariilor cortexului prefrontal.

Autorii de la Universitatea Tohoku din Sendai au arătat că pentru a avea un IQ mai ridicat, creierul trebuie să fie exersat permanent. Dar privitul la televizor nu este o

activitate care să stimuleze creierul. Dacă nivelul de experiență nu este crescut, o dată cu creșterea în vârstă funcționarea cognitivă a creierului este diminuată. Deci vizionarea la televizor este asociată direct sau indirect cu dezvoltarea neurocognitivă necorespunzătoare la copii.

Iată care sunt problemele pe care le întâmpină persoanele cu vătămări ale ariilor prefrontale, dificultăți întâlnite la tot mai mulți copii și tineri ai noilor generații:

a) Incapacitatea de concentrare a **atenției**, tendința de a fi foarte ușor distras de oricare stimul exterior.

Am observat de exemplu că: *La școală ei așteaptă ca prezentarea profesorului să surprindă, având forma unui spectacol. Așteptarea nefiindu-le satisfăcută, atenția este dezactivată gândindu-se la altceva. Un simptom al acestei tendințe este faptul că ei nu mai găsesc nimic interesant din tot ceea ce presupune efort, totul îi plictisește. Încă din 1975, cercetătorii de la Universitatea de Stat din Canberra prevedeau că, proporțional cu creșterea timpului dedicat vizionării TV, se intensifică și probleme de atenție. Emery, 1975)*

b) Incapacitatea de a-și **controla comportamentul** și Probleme în **controlul răspunsului emoțional**.

Orice impuls interior se manifestă rapid în comportament, fără ca persoana să fie capabilă să inhibe manifestarea aceluși act. Vorbim aici de autocontrol, stăpânirea de sine, care pentru copilul televizorului și al jocurilor pe calculator sunt lucruri greu de gestionat. Copiii nu-și mai pot controla emoțiile: ori sunt exaltați, ori sunt depresivi și asta, în timp, duce la tulburarea bipolară. Mânia, depresia și exaltarea pot alterna cu ușurință sau, dimpotrivă, se poate produce un blocaj emoțional.

c) Dificultatea de a amâna **răsplata**, muncind în vederea unui scop viitor+Incapacitatea de a se motiva în realizarea unei activități, de a-și susține **motivația** până la definirea acesteia, de a-și adapta rapid motivația în funcție de împrejurări și cerințe.

Am observat că, sre deosebire de oamenii din trecut, care întreprindeau activități ample în vederea unei răsplăți îndepărtate (munceau o lună pentru salariu, pregătirea ani de zile pentru reușita la o școală de prestigiu, munca pământului pentru obținerea unei recolte bogate), copiii afectați de vizionare așteaptă răsplata imediată și repetată.

Descrierea **calităților** unui joc de calculator, publicat în revista rusă „Țara jocurilor” suna astfel:

„O grafică incredibilă. În jur numai cadavre, bucăți însângerate de carne și bălți de sânge...În spatele pereților se aud urlete sinistre și sunete de mâini și picioare rupte. Descărcări electrice, trântirea ușilor, urletul monstrului și scârțâitul unghiilor. Ușa se deschide și... prin față ne zboară vesel un picior rupt, demonstrându-ne proprietățile aerodinamice ieșite din comun.”.

Oare ce seamănă aceste jocuri în mintea copilului? Îl poate afecta emoțional?
Cu siguranță, deoarece au un alt efect negativ în privința educației emoționale și anume:

4. Cultivarea agresivității, violenței, insensibilității

În jocuri există foarte multă violență. Faptul că violența din media constituie una dintre cele mai importante cauze ale violenței în lumea reală este dovedit în peste 1000 de studii și articole (Strasburger, 1995). Efectele acestei violențe sunt:

a) agresivitatea și comportamentul antisocial

Prin suprastimularea datorată zgomotelor și imaginilor are loc creșterea iritabilității, agresivității, precum și a oboselii psihice a copiilor. Un studiu american, realizat de Universitatea Stanford, arată că cei mici se comportă un timp ca și personajele de pe ecran, aceștia devenind modele pentru ei.

Copiii devin mai iritabili. Ei au recunoscut că televizorul îi încurajează să nu-și mai respecte părinții, să mintă și să-și însușească un comportament agresiv.

b) insensibilitatea la violență sau la victimele violenței

Conduce la privirea violenței cu seninătate. Televiziunea insensibilizează, tot prezentând imagini dure și comportamente „nonconformiste”, dacă nu chiar deplasate, deculpabilizează atitudini și gesturi. Televiziunea nu numai că nu trece cu vederea violența, ci ea o susține. Când o rețea de televiziune sau cinema începe să scadă în sondaje de audiență, prima sugestie care este dată în mod invariabil, are de-a face cu prezentarea violenței.

Programele TV pentru copii includ de șase ori mai multă violență decât programele pentru adulți, mai ales desenele animate. Acum, în programele pentru copii, se dă un act de agresiune la 1-2 minute. Într-un singur an, copilul va vedea echivalentul a

douăzeci și două de zile de cursuri despre război. Copiii de 4 ani privesc la televizor până la opt mii de fapte violente pe an.

c) desensibilizarea

Cunoscutul medic și psiholog, Konstantin Zorin, relatează în paginile cărții sale „Dependența de computer, de jocuri, de nicotină” un caz cutremurător de desensibilizare:

„Autorul rândurilor de față a avut ocazia să observe o familie lovită de o grea pierdere: tatăl căzuse sub roțile unui camion și murise. Rudele erau în stare de șoc și nu știaau dacă să le spună sau nu fiilor, care erau în vârstă de nouă, respectiv doisprezece ani, dacă să-i ia sau nu la înmormântare. Șovăielile adulților sunt absolut de înțelese: ei se temeau să nu-i traumatizeze pe copii, voiau să evite crize de isterie ș.a.m.d. Consiliul familial a hotărât totuși să le dea băieților posibilitatea să-și ia rămas bun de la tatăl lor.

Copiii s-au comportat cu un calm uimitor, mai exact cu indiferență. Ei își dau seama, pe cât era posibil la vârsta aceea, că se despart pentru toată viața de tatăl lor. Totuși, ei percepeau acest fapt cu destulă răceală, ca pe o temă banală din shooterele îndrăgite. Obişnuiți să vadă zilnic moartea pe ecranul monitorului, ei începuseră să privească acest eveniment cutremurător cu o doză considerabilă de cinism și abrutizare sufletească.”

Care este semnificația acestei reacții? Ea e un semn de uzură emoțională totală. Întrebarea cu care încheie autorul era: *Ce se va alege de ei dacă educația lor nu va îndrepta nimic și dacă nu vor fi eliminați de ciberindependență?*

d) intensificarea percepției telespectatorilor că trăiesc într-o lume periculoasă, în care ei pot deveni victime (ex. Desenele animate violente pot fi o sursă de angoasă și tulburări de somn ale copiilor. Subiecte de actualitate din jurnalele de știri, cum ar fi: războaiele, foametele, rănirea și uciderea animalelor, riscă să-i afecteze profund pe cei mici).

Material adaptat după prof. înv. primar Tirala Paula Adina, Liceul Teoretic Gabriel Țepelea Borod
Expert coordonator sprijin psiho-social
Iatagan Mariana
aprilie 2023